

УДК: 368

Шолойко А. С.

*кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри страхування, банківської справи та ризик-менеджменту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Sholoiko A. S.

*PhD (economics), Senior Research Fellow,
Associate Professor of the department of insurance, banking and risk-management
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНФРАСТРУКТУРИ СТРАХОВОГО РИНКУ

ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF INSURANCE MARKET INFRASTRUCTURE

Анотація. У статті розкрито сутнісні характеристики інфраструктури страхового ринку. Інфраструктуру страхового ринку можна охарактеризувати за складниками спеціалізованої інфраструктури, за функціональними складниками інфраструктури та за підсистемами інфраструктури. Виокремлено вузькі та широкі визначення інфраструктури страхового ринку і запропоновано ознаки класифікації елементів інфраструктури страхового ринку: за рівнем висвітлення інформації; за рівнем законодавчого врегулювання діяльності; за веденням державного реєстру або переліку; для забезпечення безпосередніх видів діяльності страховика.

Ключові слова: інфраструктура, ринкова інфраструктура, страховий ринок, елементи інфраструктури страхового ринку.

Вступ та постановка проблеми. Прийняття в Україні Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 р. [1], в якій особлива увага приділяється питанням розвитку інфраструктури, свідчить про те, що одним із визначальних чинників належного функціонування будь-якого сектору національної економіки є саме розвиненість інфраструктури. Не є винятком такий складник фінансового сектору, як страховий ринок, однак при цьому передусім потребує визначення сутнісної характеристики інфраструктури страхового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Страховий ринок у частині торгівлі страховими капіталами належить

до фінансового ринку [2, с. 106]. Окремі аспекти інфраструктури різних складників фінансового ринку охарактеризовано в працях В.В. Вірченка [3], В.Ю. Железняк [4], О.В. Копилової [5], В.І. Кравця [6], Р. Лі [7], Н.А. Телічко [8], І.О. Школьника [9]. Особлива увага в роботах указаних авторів приділена інфраструктурі фондового ринку. Так, ще в 1998 р. було створено Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України (АРІФРУ), яке здійснює організаційне, технічне та ресурсне забезпечення реалізації повноважень Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [10]. Ґрунтовне комплексне дослідження інфраструктури фінансового ринку здійснив

І.І. Рекуненко, однак страховий ринок не є повною мірою складником фінансового ринку [11, с. 37–38], а отже, поза увагою залишилася інфраструктура страхового ринку. Це не є упущенням, оскільки страховий ринок є самостійним складником фінансової системи [12, с. 20]. Разом із тим будь-який ринок, включаючи страховий, має свою обслуговуючу інфраструктуру. Проте нині існують лише фрагментарні дослідження інфраструктури страхового ринку, результати яких представлено в працях Є.С. Алексіної [13], О.В. Васильєва [14], О.С. Журавки [15], О.М. Залєтова [16], Т.Б. Єрмолаєва [17], Р.В. Пікус [18], К.Є. Турбіної [19] та ін. передусім існує необхідність у визначенні сутнісних характеристик інфраструктури страхового ринку.

Метою даної роботи є розкриття сутнісної характеристики інфраструктури страхового ринку.

Результати дослідження.

Вчені, які досліджували генезис інфраструктури, зазначають, що саме П. Розенштейн-Родан [20] увів даний термін в економічну літературу в середині 50-х років ХХ ст. [21, с. 93; 22, с. 181]. «Сам термін «інфраструктура» – це два латинські слова: *infra* (перекладається «нижче») і *structura* (переклад – «будова або розташування») ... Вона покликана створювати всі ... умови, які необхідні для нормального функціонування діяльності об'єкта (наприклад, країни, виробництва, товарообігу, трудових ресурсів, туризму, ринку і так далі)» [23].

У словнику української мови зазначається, що інфраструктура – це «сукупність галузей та видів діяльності, що обслуговують як виробничу, так і невиробничу сфери економіки» [24]. Дещо розширює дане визначення О.В. Васильєв, представляючи як «сукупність галузей і підгалузей національної економіки, а також видів діяльності, що надають послуги матеріальному виробництву, забезпечують економічний обіг, надають послуги населенню, створюють умови для охорони і відтворення природного навколишнього середовища» [14, с. 205].

У зарубіжних джерелах зазначається, що «низка активів, послуг, організацій та галузей промисловості зазвичай визначається як інфраструктура» [7, с. 11]. Дуже близьким до цього визначення, але ширшим, є таке: «Інфраструктура – це сукупність елементів, що забезпечують безперебійне функціонування взаємозв'язків об'єктів і суб'єктів певної відносно самостійної системи й оптимізують їх взаємодію» [25]. Ключовими словами в даній дефініції виступають «безперебійне функціонування» й «оптимізація взаємодії», яка допомагає знизити не лише матеріальні витрати, а й витрати часу, сприяючи більш оперативній взаємодії. Саме це вказує на значення та об'єктивну необхідність інфраструктури. І можна погодитися з авторами, які зазначають, що «... у сучасних умовах значення невиробничих галузей уже не можна зводити до виконання ними деяких допоміжних функцій, як, наприклад, «обслуговування». У розвинених країнах «третинний сектор» (сфера послуг у всій її багатоманітності) перетворюється у провідну сферу зайнятості» [25].

Якщо розглянути інфраструктуру на рівні економічної системи, то «інфраструктура – це основа, підґрунтя, фундамент економічної системи та її підсистем, її внутрішня будова, що забезпечує цілісність. Завдяки інфраструктурі здійснюється рух потоків товарів і послуг від продавця до покупця» [26, с. 200].

Слід зазначити, що кожному типу економічної системи притаманна своя інфраструктура. Так, для командної економіки характерна планова інфраструктура, а для ринкової економіки – ринкова. Відповідно, інколи поняття «ринкова інфраструктура» вживається у широкому розумінні як інфраструктура ринкової економіки [22, с. 181],

а інколи зустрічається у тому ж розумінні, що й «інфраструктура ринку». В.Д. Базилевич визначає інфраструктуру ринку як «комплекс інститутів, служб, підприємств, організацій, які забезпечують нормальний режим безперебійного функціонування ринку» [26, с. 200].

І.І. Рекуненко під інфраструктурою ринку має на увазі «...сукупність елементів (інститутів, установ, організацій, технологій, норм, систем), що забезпечують, регулюють та створюють умови для нормального, безперебійного, багаторівневого функціонування ринку як особливої економічної системи, а також взаємодії його суб'єктів на основі купівлі-продажу товарів» [11, с. 22–23].

Якщо дане більш загальне визначення інфраструктури ринку конкретизувати до інфраструктури страхового ринку та дещо доповнити, то одержимо таку дефініцію: сукупність видів діяльності та «елементів (інститутів, установ, організацій, технологій, норм, систем), що забезпечують, регулюють та створюють умови для нормального, безперебійного, багаторівневого функціонування» [11, с. 22–23] страхового ринку, а також взаємодії його суб'єктів на основі купівлі-продажу страхових послуг.

К.Є. Турбіна визначає інфраструктуру страхового ринку як «...систему відносин і взаємодій між професійними учасниками страхового ринку і фахівцями інших видів діяльності і структуру таких видів діяльності, яка сприяє ефективному функціонуванню страхування й якісного надання страхових (перестрахових) послуг» [19, с. 173]. Тобто дане визначення розкриває зміст інфраструктури страхового ринку через види діяльності і відносини між основними та інфраструктурними учасниками, серед яких вона зазначила лише аварійних комісарів, сюрвейєрів, диспашерів, актуаріїв і страхових аудиторів. Однак дані елементи інфраструктури – це лише окремі непрямі страхові та нестрахові посередники.

У виданні за редакцією Р.В. Пікус «інфраструктура страхового ринку – це система прямих і непрямих посередників, які прямо чи опосередковано функціонують на страховому ринку для обслуговування інтересів продавців і покупців страхових послуг (тобто страховиків і страхувальників)» [18, с. 109].

Широке визначення надає Г.Б. Єрмолаєв, який під інфраструктурою страхового ринку розуміє систему інститутів «...сприяння створенню, купівлі-продажу і споживання страхових послуг і відповідних цим інститутам різних регулюючих механізмів, що забезпечують економічно вигідні умови для ефективної взаємодії між страхувальниками і страховиками на страховому ринку. Взаємодія суб'єктів страхової справи є необхідною умовою для функціонування страхової галузі» [17, с. 134–135]. І в цьому визначенні інфраструктура – це вже система інститутів. Проте було з'ясовано, що інфраструктура включає не тільки інститути, а й установи, галузі тощо. Таким чином, визначення інфраструктури страхового ринку через сукупність елементів є більш доцільним, оскільки охоплює всі її складники.

А до ключових сутнісних характеристик інфраструктури страхового ринку, що наводяться у більш широких визначеннях, слід віднести таке:

- є необхідною умовою розвитку та безперервного функціонування страхового ринку;
- забезпечує процес створення, купівлі-продажу і споживання страхових послуг;
- сприяє координації взаємодії учасників страхового ринку;
- призводить до зниження витрат кожного окремого учасника страхового ринку, включаючи витрати часу.

Разом із тим є й вузькі підходи до трактування змісту інфраструктури страхового ринку, що базуються на перера-

хуванні окремих професійних учасників. Так, у Словнику страхового ринку – це аварійні комісари, актуарії, аудитори, консультанти, сюрвейери та ін. [27]. Аналогічно визначають Ю.О. Сплетухов та С.Ф. Дюжиков, підкреслюючи, що «інфраструктуру страхового ринку становлять страхові посередники, перестраховальники, аварійні комісари, аджастер і сюрвейери» [28, с. 44]. Але вказаних суб'єктів відносять до страхових і нестрахових посередників, а відповідно, вищенаведені визначення розкривають лише посередницьку інфраструктуру страхового ринку.

О.С. Журавка відносить до інфраструктурних суб'єктів страхового ринку страхових (прямих та непрямих) і нестрахових посередників, об'єднання страховиків [15, с. 8] і суперечить собі ж, зазначаючи ширше, що «слід виділяти посередницьку, ділову й інституційну інфраструктуру страхового ринку» [15, с. 39]. Однак І.О. Школьник досить ґрунтовно розкрив види інфраструктури фінансового ринку в межах функціональних складників інфраструктури, що також може бути застосовано для характеристики інфраструктури страхового ринку:

- 1) операційний функціональний складник:
 - а) технічна інфраструктура;
 - б) торговельна інфраструктура;
 - в) посередницька інфраструктура;
 - г) реєстраційна інфраструктура;
- 2) інформаційний функціональний складник:
 - а) технічна інфраструктура;
 - б) об'єктивна інфраструктура;
 - в) суб'єктивна інфраструктура;
- 3) регулюючий функціональний складник:
 - а) правова інфраструктура;
 - б) контролююча інфраструктура;
 - в) науково-етична інфраструктура [9, с. 169–170].

Також досить повно охарактеризував інфраструктуру фінансового ринку І.І. Рекуненко, виділивши відповідні підсистеми інфраструктури, які притаманні й інфраструктурі страхового ринку:

- 1) матеріальна підсистема;
- 2) технічна підсистема;
- 3) інституційна підсистема:
 - а) торговий складник;
 - б) складник посередництва;
 - в) обліковий складник;
 - г) інформаційний складник;
 - д) регулятивний складник;
 - ж) організаційний складник;
- 4) підсистема інформаційного забезпечення

[11, с. 72–73].

А якщо класифікувати інфраструктуру відповідно до завдань, то вона поділяється на:

- а) загальну – сприяє організаційному оформленню ринкових відносин і полегшує суб'єктам ринку реалізацію своїх інтересів та включає: інфраструктуру ринку товарів; праці, ресурсів, послуг (фінансові і споживчі), фінансового ринку;
- б) спеціалізовану – опосередковує всю систему ринкових відносин і включає: виробничу, інвестиційну, фінансову, соціальну, технологічну, правову, інституційну, наукову, організаційну, екологічну, інформаційну, інноваційну інфраструктури [11, с. 24].

Якщо інфраструктура страхового ринку є загальною та невід'ємною в організації ринкових відносин, то вона, відповідно, має свою власну спеціалізовану інфраструктуру з вищезазначеними складниками. Таким чином, для більш комплексної характеристики інфраструктури страхового ринку можна поєднати вищенаведені три підходи:

- за функціональними складниками інфраструктури;

- за підсистемами інфраструктури;
- за складниками спеціалізованої інфраструктури.

При цьому на увагу також заслуговує класифікація елементів інфраструктури фінансового ринку І.І. Рекуненка, яка, може бути здійснена і для елементів інфраструктури страхового ринку за такими ознаками:

- 1) за призначенням (загальні та спеціальні);
- 2) за видами власності (державна, приватна, змішана, міждержавна тощо);
- 3) за організаційною формою (юридичні (комерційні, некомерційні), без статусу юридичної особи, фізичні особи – підприємці);
- 4) за рівнем функціонування (міжнародні, національні та регіональні);
- 5) за рівнем конкуренції (монополістичні, конкурентні);
- 6) за характером участі (прямі, непрямі) [11, с. 64];
- 7) за рівнем висвітлення інформації:

I. Ті, які на офіційному веб-сайті надають вільний доступ до інформації:

- а) без реєстрації на веб-сайті;
- б) під час реєстрації на веб-сайті;

II. Ті, які на офіційному веб-сайті надають обмежений доступ до інформації:

- а) інформація надається тільки членам організації;
- б) інформація може надаватися не членам організації, але на платній основі;

III. Ті, які на офіційному веб-сайті, надають комбінований доступ до інформації, коли певний обсяг інформації надається у вільному доступі, а певний обсяг інформації знаходиться в обмеженому доступі [29, с. 113];

- 8) за рівнем законодавчого врегулювання діяльності:

- а) законодавчо врегульовані;
- б) частково законодавчо врегульовані;
- в) законодавчо неврегульовані;

- 9) за веденням державного реєстру або переліку:

- а) державний реєстр або перелік ведеться;
- б) державний реєстр або перелік відсутній;

10) для забезпечення безпосередніх видів діяльності страховика щодо:

- а) страхування;
- б) перестрахування;

в) фінансової діяльності, пов'язаної з формуванням, розміщенням страхових резервів та їх управлінням [30].

Чотири останні класифікаційні ознаки запропоновано автором на основі аналізу діяльності різних елементів інфраструктури страхового ринку України.

Висновки. Отже, розгляд та співвідношення понять «інфраструктура», «інфраструктура ринку», «ринкова інфраструктура» дало змогу розкрити сутнісні характеристики інфраструктури страхового ринку, а також визначити, що в ринковій економіці інфраструктура страхового ринку є загальною в організації ринкових відносин і має свою спеціалізовану інфраструктуру. А інфраструктуру страхового ринку можна охарактеризувати не лише за складниками спеціалізованої інфраструктури, а й за функціональними складниками інфраструктури та за підсистемами інфраструктури.

Виокремлено вузькі та широкі визначення інфраструктури страхового ринку і запропоновано ознаки класифікації елементів інфраструктури страхового ринку: за рівнем висвітлення інформації; за рівнем законодавчого врегулювання діяльності; за веденням державного реєстру або переліку; для забезпечення безпосередніх видів діяльності страховика.

До перспективи подальших досліджень у даному напрямі слід віднести розкриття принципів організації та функцій інфраструктури страхового ринку.

Список використаних джерел:

1. Оновлена комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43352266>.
2. Гаманкова О.О. Ринки страхових послуг України: теорія, методологія, практика : [монографія] / О.О. Гаманкова. – К. : КНЕУ, 2009. – 283 с.
3. Вірченко В.В. Формування інституційної інфраструктури грошово-кредитного ринку за умов ринкової трансформації / В.В. Вірченко // Вісник Академії праці і соціальних відносин. – 2004. – № 4(28). – С. 77–81.
4. Железняк В.Ю. Напрями вдосконалення інфраструктури фінансового ринку / В.Ю. Железняк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2009. – № 113–114. – С. 67–71.
5. Копилова О.В. Торгово-організаційна інфраструктура ринку цінних паперів України : автореф. дис. ... к.е.н. : спец. 08.00.08 / О.В. Копилова ; Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. – Одеса, 2010. – 21 с.
6. Кравець В.І. Інституційна структура фінансового ринку України : автореф. дис. ... к.е.н. : спец. 08.00.08 / В.І. Кравець ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 23 с.
7. Lee R. Running the World's Markets: The Governance of Financial Infrastructure / Lee R. – Princeton: Princeton University Press, 2011. – 472 p.
8. Телічко Н.А. Розвиток недержавної підсистеми інфраструктури фінансового ринку : автореф. дис. ... к.е.н. : спец. 08.00.08 / Н.А. Телічко ; ННЦ ІАЕ. – К., 2009. – 17 с.
9. Школьник І.О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку : [монографія] / І.О. Школьник. – Суми : ВВП Мрія-1 ЛТД, УАБС НБУ, 2008. – 348 с.
10. Агентство [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://smida.gov.ua/about>.
11. Рекуненко І.І. Інфраструктура фінансового ринку України: сучасний стан та перспективи розвитку : [монографія] / І.І. Рекуненко. – Суми : УАБС НБУ, 2013. – 411 с.
12. Нові вектори розвитку страхового ринку України : [монографія] / О.В. Козьменко, С.М. Козьменко, Т.А. Васильєва [та ін.] ; кер. авт. проекту д.е.н., проф. О.В. Козьменко. – Суми : Університетська книга, 2012. – 315 с.
13. Алехина Е.С. Модель інфраструктури регіонального страхового ринка / Е.С. Алехина // Вестник Южно-Уральського державного університету. Серія: економіка і менеджмент. – 2008. – № 20(120). – С. 4–9.
14. Васильєв О.В. Проблеми удосконалення інфраструктури страхового ринку / О.В. Васильєв // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2013. – № 2(66). – С. 204–208.
15. Журавка О.С. Науково-методичні засади стратегічного розвитку страхового ринку України : дис. ... к.е.н. : спец. 08.00.08 / О.С. Журавка ; ДВНЗ «УАБС НБУ». – Суми, 2010. – 205 с.
16. Залетов О.М. Сутність і принципи саморегулювання на страховому ринку / О.М. Залетов // Вісник ЖДТУ. – 2013. – № 2(64). – С. 235–239.
17. Ермолаєв Г.Б. Информационная прозрачность и ее влияние на развитие инфраструктуры страхового рынка / Г.Б. Ермолаєв // Этап: экономическая теория, анализ, практика. – 2011. – № 6. – С. 132–141.
18. Страхування : [опорний конспект лекцій] / Р.В. Пікус, Н.В. Приказюк, А.С. Шолойко [та ін.] ; за наук. ред. проф. Р.В. Пікус. – К. : Логос, 2015. – 276 с.
19. Теория и практика страхования : [учеб. пособ.] / Н.Г. Адамчук, С.Н. Асабина, Л.Н. Клоченко [и др.] ; под ред. К.Е. Турбиной. – М. : Анкил, 2003 – с. 704.
20. Big Push Theory By Rosenstein Rodan and Economic Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.economicconcepts.com/big_push_theory.htm.
21. Раенок Д.Л. Генезис теории инфраструктуры в экономической науке / Д.Л. Раенок // ЭТАП: Экономическая теория, Анализ, Практика. – 2013. – № 3. – С. 92–101.
22. Савченко В.Ф. Інфраструктура національної економіки як необхідна умова економічного зростання / В.Ф. Савченко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2016. – № 1(47). – Т. 2. – С. 181–187.
23. Інфраструктура – це комплекс взаємопов'язаних обслуговуючих структур чи об'єктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://poradumo.com.ua/50365-infrastruktura-ce-kompleks-vzayemopov'язanih-struktur-chi-ob'єktiv/>.
24. Інфраструктура [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/infrastruktura/>.
25. Ходаківська В.П. Ринок фінансових послуг : [навч. посіб.] / В.П. Ходаківська, О.Д. Данилов. – Ірпінь : Академія ДПС України, 2001. – 501 с.
26. Економічна теорія: Політекономія : [підручник] / За ред. В.Д. Базилевича ; 6-е вид., перероб. і доп. – К. : Знання-Прес, 2007. – 719 с.
27. Інфраструктура страхового ринка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.insur-info.ru/dictionary/rubricator/6224>.
28. Сплетухов Ю.А. Страхование : [учеб. пособ.] / Ю.А. Сплетухов, Е.Ф. Дюжиков. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 312 с.
29. Шолойко А. Перспективы развития инфраструктуры страхового рынка в Украине / А. Шолойко // Austrian Journal of Humanities and Social Sciences, «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna. – 2015. – № 10–12(6). – P. 112–114 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : doi.org/10.20534/ajh-16-11.12-112-114.
30. Про страхування : Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z960085.html.

Аннотация. В статье раскрыты существенные характеристики инфраструктуры страхового рынка. Инфраструктуру страхового рынка можно охарактеризовать по составляющим специализированной инфраструктуры, по функциональным составляющим инфраструктуры и по подсистемам инфраструктуры. Выделены узкие и широкие определения инфраструктуры страхового рынка и предложены следующие признаки классификации элементов инфраструктуры страхового рынка: по уровню раскрытия информации; по уровню законодательного урегулирования деятельности; за ведением государственного реестра или перечня; для обеспечения непосредственных видов деятельности страховщика.

Ключевые слова: инфраструктура, рыночная инфраструктура, страховой рынок, элементы инфраструктуры страхового рынка.

Summary. Essential characteristics of insurance market infrastructure are disclosed in the article. Insurance market infrastructure can be characterized by the components of a specialized infrastructure, the functional components of infrastructure and the subsystems of infrastructure. The narrow and broad definitions of insurance market infrastructure are found and the following features of classification of elements of insurance market infrastructure are offered: by the level of disclosure of information; by the level of legislative regulation of activity; by keeping the state register or list; to provide direct activities of insurer.

Key words: infrastructure, market infrastructure, insurance market, elements of insurance market infrastructure.